

új egyenlítő

IV/4. • 2016 • április

A P Á R B E S Z É D L A P J A

**KISS AMBRUS:
MIÉRT NINC
ORSZÁGOS SZTRÁJK?**

**ÉBER MÁRK ÁRON:
A HOMOKÓRA KÖZEPE
– A SZÜKÜLŐ
KÖZÉPOSZTÁLY
NYOMÁBAN**

**GICZY GYÖRGY:
MAGÁNYOS ORSZÁG**

**BÍRÓ BÉLA:
HIDAK A JÓZAN
ÉSZNEK**

**GALLÓ BÉLA:
POZSGAY IMRE
(1987–1990)**

**SHAKESPEARE 400+
SZEREPBARÁTOK
ÚJ EGYENLÍTŐ-
INTERJÚ
HÚSZTI PÉTERREL**

William Shakespeare
1564–1616

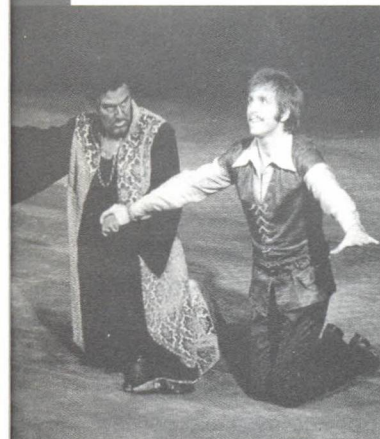

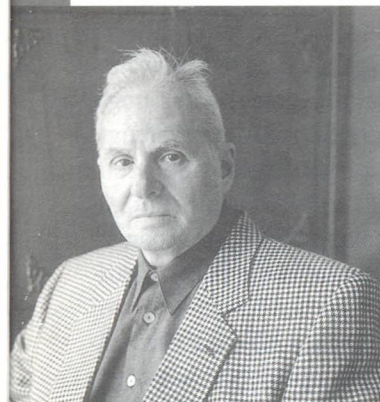
Miért nincs? 7

Hidak most? 28

Ki vagy te, Jago? 52

Nem vészett el 62

új egyenlítő

2016 | ÁPRILIS

TANULMÁNY

2

Kiss Ambrus: Miért nincs országos sztrájk?

Elemzés az elégedetlenkedőkről és az ezt övező félreértésekről

7

Éber Márk Áron: A homokóra közepe – a szűkülő

középosztály nyomában. *A nyugati mintától az északi modellig*

13

Pogátsa Zoltán: A Piketty jelenség 2.

Thomas Piketty A Tőke a 21. században című könyvének nemzetközi fogadtatása

ESSZÉ

16

Gicz György: Magányos ország. *A politikai élet megújulásáért*

21

Peterdi Nagy László: A barbárokra várva

SZOMSZÉDOK

28

Bíró Béla: Hidak a józan észnek

31

Irházi János: Politikai szakik a román kormányban

MAGYAR ECSET

34

Hajnáczy Tamás: A hatalom olvasatában.

A központi cigánypolitika végrehajtásának dokumentumai Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 1956-1989

HOZZÁSZÓLÁS

40

Kopátsy Sándor: A munkaerő túlkínálat és a profit

IN MEMORIAM

42

Galló Béla: Pozsgay Imre (1987–1990)

ESEMÉNYTÁR – MÁRCIUS

46

Szeredi Pál: 1956 – Egy népfelkelés anatómiája.

J. Andropov távirata 1956. április 29.

KULTÚRA-INTERJÚ

52

Shakespeare 400 †

Szále László: Szerepbarátok.

Új Egyenlítő-interjú Huszti Péterrel, a Nemzet Művészevel

KULTÚRA-INTERJÚ

58

Kovács Krisztina: Szigetéről álmodsz?

62

Kelecsényi László: A hallgatás.

Nemeskürty István (1925–2015)

A LAP MEGJELENÉSÉT
TÁMOGATTA

nka
NEMZETI KULTÚRA ALAP

Új Egyenlítő – A párbeszéd lapja • ISSN 2064-0439 • Főtámogató: Rózsa András (1950–2012) • Alapító-főszerkesztő: Galló Béla
• gallobela@gmail.com • Munkatársak: Antal Ildikó, Antalóczy Attila (társadalmi kapcsolatok), Mohai V. Lajos • Művészeti vezető:
Czeizel Balázs • Szerkesztő Bizottság: Szále László (elnök), Albertini Béla, Durugy András, Hermann Róbert, Király István, Kiss Endre,
Kollarik István, Krómer István, Őszi István, Pétervári Zsolt • E-mail: ujegyenlito2013@gmail.com • Megjelenik havonta • Kiadja:
Párbeszédkultúra Nonprofit Kft. • Felelős kiadó a Kft. ügyvezető igazgatója • Nyomdai munkák: G-print Nyomda • Felelős vezető:
Wilpert Gábor • Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (1008 Budapest, Orczy tér 1.) Előfizethető valamennyi
postán, kézbesítőknél, e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu • További információ: +36-30 212-6632 • www.ujegyenlito.hu

Lapunk az Írók Boltjában (1061 Budapest, Andrásy út 45.) és a Lapker kiemelt üzleteiben megvásárolható

Honlap: www.ujegyenlito.hu

Előfizetési számlaszámunk: OTP 11711041-20783233-00000000

Szigetekről álmodsz?

(Kosztolányi Dezső: Szent Imre himnuszok – fordítások; Béla a buta – A rossz orvos – Kisregények és elbeszélések – Kritikai kiadások)

Thornton Wilder Pulitzer-díjas kisregényében (*The Bridge of San Luis Rey*, 1927), amelyet nem sokkal a megjelenés után, 1928-ban már le is fordít Kosztolányi, az életművész és színházcsináló Pío bácsi ezt mondja pártfogoltjának, Camillának: „- Ó, ha elmehetnénk valami szigetre, ahol az emberek önmagadért akarnának megismerni. És szeretni.” A színésznőnek a mentorát a valóságba visszarángató válasza így hangzik: „- Ötven éves vagy, és még mindig ilyen szigetekről ábrándozol, Pío bácsi. [...] Nincs a világon olyan szerelem és sziget. Csak a színházban vannak ilyesmik.”

A nem kevesebbre vállalkozó, mint a létezés értelme utáni kutatást feladatul kitűző kisregény mondatai az azt a magyar közönség számára azonnal felfedező Kosztolányi szavaival váltak a hazai kultúrtörténet részévé. Miközben a fordításai tárgyáért rajongó író ízlést és irodalomszerető közönséget formáló arculatát hangsúlyozzuk, műfordítói karakterének sokrétűségével is számot kell vetnünk. A *Szent Lajos király hídjáról* például az alapszövegért szenvedélyesen lelkesedő, azt alázatosan adaptáló magyarító hangján mondja teljes joggal: „érzéseket közöl, oly közvetlenül, hogy arcomon végigcsorog a könny”.

A Kosztolányi-kutatás elmúlt évei és különösen a kritikai kiadás munkálatai finomhangolták, árnyalták a kétségtelenül nyelvművész Kosztolányi-ról szóló ikonikus képet. Az író, ahogy Szegedy-Maszák Mihály monográfiájában újabb nyomatékot adott e ténynek, „többet fordított idegen nyelvből, mint nemzedékének más jelentős tagjai.” (Szegedy-Maszák Mihály: *Kosztolányi Dezső*, Kalligram, Pozsony, 2010, 478.) A monográfus azt is megállapítja, hogy az író műfordítási karakterét valójában a széttartás, a variabilitás jellemzi, hiszen magyarításaiban, ahogy a forrásnyelv és a művek kiválasztásában sem „követett azonos elveket” (Szegedy-Maszák, 2010, 479). A „hűséges” áttünetés maximái nem kötötték meg az alkotó kezét, miközben a várható célközönség igényeihez idomuló piaci körülmények, ahogy saját anyagi

helyzetének stabilitását bebetonozó, hasonlóan nem elhanyagolható szempontok is meghatározták fordítói érdeklődését.

A kritikai kiadás tizedik darabja, a *Szent Imre himnuszok* már a második fordításkötet a sorban. Mindkettő hiánypótló, hiszen az előző, a 2011-es *Spanyol műfordítások* (a „Kosztolányi kritikai” negyedik kiadványa) egy ebben a formában, összegyűjtve még nem létező szövegtörzset tárt a közönség elé. A Végh Dániel mintaszerű válogatásában és jegyzetapparátusával, Józan Ildikó szerkesztésében napvilágot látott kötethez hasonló pozíciót foglal el az életművön belül a latin nyelvű himnuszok áttünetése. A középkori kódexekben fennmaradt, valamint az *Officium Rákócziánumban* található latin himnuszokat a török kor elismert kutatója és fordítója, Karácson Imre gyűjtötte össze és fordította le *Szent Imre Herceg* című munkájában, pontosabban annak 1911-es második kiadásában. Kosztolányi fordításának apropója az Árpád-kori szentkultusz egyik emblematisz figurája előtt tisztelgő 1930-as emlékévként. A metaszöveggel illusztrált bibliofil kötet meg is jelent az Athenaeum gondozásában, de visszhangja nem volt jelentős. Így a kritikai korpuszon belüli is az újrafelfedezés revelatív erejével hathat, ugyanúgy, mint a spanyol fordítások. Utóbbiak, ahogy Végh Dániel írja a témával foglalkozó doktori értekezésében, „nem a Kosztolányi-fordítások hűtlensége, pontatlansága” hanem „külsődleges szempontok”, a spanyol irodalom korabeli reflektátlansága és kisebb jelentősége miatt nem hagytak mély nyomot a klasszikus magyar irodalmi modernség recepciótörténeti és műfordítói kánonában, foglaltak el periférikus helyet a Kosztolányi-biográfiában (Végh Dániel: *Kosztolányi Dezső spanyol műfordításai a spanyol-magyar fordításirodalom történetében*, ELTE – Irodalomtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2012, 186-187, <http://doktori.btk.elte.hu/lit/veghdaniel/diss.pdf>).

A Takács László értő gondozásában közreadott himnuszok esetében a kérdések változatlanok: a

forrásnyelv birtoklásának mértéke, a fordítói gyakorlat detektálása, a nyelvszemlélet változása, jelesen az archaizmusok uralkodása, vagy éppen a progresszív tendenciák adaptációba áramlása. A most közreadott gyűjtemény nem genetikus szövegkiadás, választott témájához talán ez nem is illene. Első nagy egysége a páratlan oldalakon a latin eredetit, a párosakon Kosztolányi magyarítását hozza, „lapalji jegyzeteiben a kötetbeli és, amennyiben volt, a folyóiratbeli változatok eltéréseit és a nyilvánvaló sajtóhibákat közli” (Takács László: *Jegyzetek*, 69., in: KDÖM, *Szent Imre Himnuszok*, Pozsony, 2015.)

A Kosztolányi novellisztikáját és publicisztikáját annyira jellemző „mániákus”, teljes vagy részleges újraközlési gyakorlat a „gazdasági hasznosság” szempontját figyelembe vevő alkotó egyik sokszor említett mesterjegye. Ökonómikus elvét az író tudatosan a fordításokra is kiterjesztette: nem kell hát meglepődni, hogy az alkalmiság és az ünnepélyesség atmoszféráját tipográfiai megjelenésében is jelző, önmagában is kompakt könyvecske egyes darabjai a kötet kiadásának évében folyóiratokban is megjelentek.

A könyv Takács által jegyzett kísérőtanulmányainak legfontosabb tapasztalatai közt van, hogy megnyugtató filológiai bizonyítékot szolgáltat a Karátson-féle fordítás forrásszöveggént való kezelésére. Fontos konklúziója az új kiadásnak az is,

hogy a benne elvégzett filológiai és textológiai vizsgálatok eredményeként már tisztán látható, Kosztolányi fordítása a rendelkezésre álló himnuszkiadások közül sem Mátyás Flórián, sem Dankó József verzióját nem használta. Takács alaposan argumentált, ám ettől még nem kevésbé szellemesebb következtetése az is, hogy a Karátson változatát sokszor kompilátorként használó *nyugatos* „scriptor” szövege még akkor is szétválaszt összetartozó részeket, ha azt csak az alapszöveg oldal-törései, formai megoldásai indokolják. Ez egyben magyarázata is annak, hogy Kosztolányi miért nem kérte munkájához járatosabb latinos segítségét, a latin forrásszövegek ez esetben háttérbe szorultak az egyetlen felhasznált fordításhoz képest. Takács *Karátson szövege és Kosztolányi* című tanulmányában éppen az író más műfordításaihoz képest meglepően szerény apparátust mozgató hozzáállást tárja elénk. A kevesebb szabadságot és eredetiséget, a fordítói karakter ez esetben csikorgó gépezetét rendezi sorba. A hasonlóság nyilvánvalóságának elkerülésére ti. Kosztolányi a szórendcserét, a grammatikai szerkezet átalakítását, a sorrend megváltoztatását használja rutinos ujjgyakorlatként. A rokon értelmű szavak megváltoztatása a tapasztalt, ám ezúttal magát nem különösebben megerőltető rétor takarékos eljárásának eredményével prezentálja az eredeti szöveget (Takács, 2015, 91-92, in: KDÖM, *Szent Imre Himnuszok*).

A kötet egyik érdekessége hogy a csekély számú korabeli visszhang közül éppen az *Esztétikájában* a klasszikus modernség fordítói kánonjaihoz is intenciókat szolgáltató Sík Sándor véleményét közli, aki kritikus Kosztolányi verziójával szemben. Sík a nyelv archaizálását, a régies vagy inkább „régieskedő”, ilyen formában nem létező tájnyelvi alakzatok alkalmazását, valamint az elbeszélő múlt gyakori használatát rója fel az adaptálónak.

A gyűjtemény képanyaga az 1930-as Athenaeum-kiadás illusztrációinak fényképes panorámája, a hozzájuk kapcsolódó, a kötet grafikai kivitelezéséről szóló kísérőtanulmány a középkori ikonográfia elméleti tradícióit aprólékosan kibontó fejezet. Az elemzés e ponton újfent invenciózus következtetésekkel gyarapítja a himnuszfordítások recepciótörténetét. A Thuróczi-krónika vizuális vízióival való rokonság jelzése pedig annak ellenére bővíti lényeges adatokkal a kötet értelmezési lehetőségeit, hogy a grafikák szerzője ismeretlen és a kritikai kiadás számára sem volt detektálható. A gyűjtemény Szent Imre 1110 körül keletkezett legendájának Szegedy János-féle fordításával és a Krónikakompozíció Imre-legendájával kiegészülve próbál teljes képet hozni a(z) (fordítói)életmű e szelétéről. A *Szent Imre Himnuszok* alkotói oeuvre-önbelüli periférikus helyzete ellenére erősíti a Kosztolányi-féle műfordítói „gépezetről” eddig

ismert tényeket. A fordítás fontos időszakban születik: a trianoni trauma után, számos más külpolitikai történés következményeként a Horthy-korszak atmoszférájában élénkül, szakrális eseményekkel (Szent Imre Év – 1930; Eucharisztikus Világkongresszus – 1938) erősít a katolicizmus. A fordításkötet így a korszak szellemi környezetének fontos lenyomata, mindemellett, még ha elsőre ellentmondásnak tűnhet is, az írói szerep professzionalizálódásának bizonyítéka. A *Szent Imre Himnuszok* fordítása a kapitalizálódó irodalomfogyasztási erőterben magát tudatosan elhelyező Kosztolányi portréjának kontúrjait újrarajzoló fontos kiegészítés.

A másik, ugyancsak a 2015-ös évben megjelent kiadvány a *Béla a buta* valamint *A rossz orvos* köteteket közlő kritikai igényű kiadvány. A Bartók István és Sárközi Éva által szerkesztett, Bartók Flóra, Bartók István, Józán Ildikó és Sárközi Éva kísérő tanulmányaival erősített kiadás az életmű több ponton is izgalmas körülményeit hangsúlyozza. Az első a terjedelmi szempont: a két novellaválogatás címadó szövegeit a szerző is több címkével illette. A *Béla, a buta* a „Regényvázlat húsz pillanat-képben”, *A rossz orvos* a „Kis regény” alcímmel írnyitotta az olvasói eljárást, miközben az első kötet alcímében „Kosztolányi Dezső új elbeszélései”-t ígéri, a második címadó története, amely a *Nyugat*-ban elbeszélésként látott napvilágot, az 1927-es kiadásban már mint regény szerepel. (KDÖM, *Béla, a buta – A rossz orvos, Előszó a jegyzetekhez*, 2015, 379). Bár, ahogy jelen kötet összeállító is jelzik, strukturálisan mindkét címadó szöveg megfelel a regény műfaji követelményeinek, a kérdés továbbra is fennáll. Tudható, a „Kosztolányi-kritikai” készítői sincsenek egységes állásponton ez ügyben: az *Aranysárkány* kritikai kiadását Parádi Andreával együtt jegyző Bengi László például *A rossz orvos* esetében elveti a regényforma megvalósulásának lehetőségét.

A két történet mindenesetre azon a képlékeny határmezsgyén helyezkedik el, amelyből a nagyregény formájától idegenkedő, az azt összetartó fegyelmezettséget, mint írói karaktert nem kedvelő, lazán egymásba kapcsolódó történetfolyamot mozgató (l. *Tengerszem* kötet szerkezete) alkotó képe erősödne tovább. Ezt az elképzelést támasztják alá a klasszikus modernség prózapoétikáját, köztük Kosztolányi prózáját is invenciózusan elemző Thomka Beáta megközelítési módjai, melyek szerint hiába mozgósítjuk a retorika és a prózaelmélet évszázados hagyományait, bizonyos műfajok határvonalai képlékenyek maradnak. A kisregény és a hosszabb elbeszélés patikamérlegen kimért kategóriáit valójában maguk a szövegek számolják fel időről időre, ami nem jelenti azt, hogy a válasz keresésében a legérzékenyebb közel hajolás elvét ne kellene működtetnünk. (Thomka

BÉLA, A BUTA

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

ÚJ ELBESZÉLÉSEI

*Regényvázlat
húsz pillanat és
egy kis regény
Kosztolányi Dezső
Budapest, 1920.*

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA
1920

KÖZÖCSA-ARCHIVUM
1980

Beáta: *A pillanat formái: A rövidtörténet szerkezete és műfaja*, Forum, Újvidék, 1986)

Mindez ismét nyomatékossítja az eddigi kritikai kiadaskötetek az előzetes elvárásokat nyomatékossító tapasztalatait, melyeket a „Pacsirta kritikai” megjelenése után Fagyas Róbert így összegzett: „Kosztolányi Dezső saját szépprózai produktumaihoz való viszonya a kiadás, közlés szempontjából már önmagában igen érdekes. Írásain sokszor és sokat változtatott, s 1936-ban bekövetkezett haláláig életművének jelentős részét radikálisan átírta, ennek következményeképpen az olvasó egyfelől válogathat a variánsok között, másfelől azonban nehéz helyzetbe kerül, amikor egy bizonyos műről beszél. Hiszen óhatatlanul felmerül a kérdés: melyik változatra gondol?” (Fagyas Róbert: „ismert s nem ismert újrendezése” - *Kosztolányi Dezső: Pacsirta – kritikai kiadás*, <http://www.kalligram.eu/-Kalligram/Archivum/2015/XXIV.-evf.-2015.-juni-us/ismert-s-nem-ismert-ujrendezese-Kosztolanyi-Dezso-Pacsirta-kritikai-kiadas>) Ezt a gyakorlatot erősíti jelen kötetben, hogy itt egyetlen szöveg sem található, amely változatlan újraközlés lenne.

A *Kéziratokat* közlő egység talán legizgalmasabb fejezete *A rossz orvos* francia nyelvű szövegéről szóló részlet. Az MTA kézirattárában fellelhető saját fordítás, bár túlnyomórészt első fogalmazványos kéziratokat és csak kisebb részben gépiratot tartalmaz, a kötetének francia változatára önállóan vállalkozó alkotó műfordítói karakterének új voná-

sát mutatja meg. Eszerint a szóról szóra fordítás, az absztrakció hiánya, a hétköznapi és hibás nyelvhasználat határozza meg ezt a kísérletet. (Józan Ildikó: *A rossz orvos francia nyelvű kéziratáról és Kosztolányi fordításáról*, KDÖM, Béla, a buta – *A rossz orvos*, 385.) Ez esetben nem csak a hiányos nyelvtudás hangsúlyozása az izgalmas, a saját szövegekkel szemben már félénk, a másokat fordító alkotó játékosságot elvesztő, a magánlevelezésében viszont jóval magabiztosabb franciasággal megnyilvánuló alkalmazott nyelvhasználó könyvnyedségének ellentmondása emelhető ki.

A kritikai kiadás tizenegyedik kötete táblázatba foglalva hozza a novellák valamennyi fellelhetőségi helyét, képanyaga a szóban forgó kötetek különböző kiadásainak borítóit, *A rossz orvos* francia fordításának autográf másolatát, néhány szöveg folyóiratbeli közlését, hirdetését és a Kosztolányi család életének egy-két egyébként ismertebb pillanatképet tartalmazza. (KDÖM, 11, 430–431.) A kiadvány textológiai maximája nem az első (editio prima), és nem az utolsó kiadás (editio ultima) elve. Alapszövegnek a végleges (kötetbeli) kiadványt (editio definitiva) tekinti. Ez az elv, éppen a legjobban a rövidprózát érintő újraközlési és átdolgozási vágy parttalan áradása miatt, a további novelláskötetek kiadásnak is követendő szempontja lehet majd.

A kritikai kiadás „hasznáról és káráról” szóló viták keresztütében mindig ott van az olvasottság, a szűkebb szakmának és/vagy a nagyközönségnek

szólás problémája. Ez a gyűjtemény kellemes meglepetésként, éppen keletkezéstörténeti fejezetében nyújtja a leghasznosabb adatokat a filológiai, textológiai ingyencégeken magát átküzdő nem szakmabeli olvasónak. A *Keletkezéstörténet* egység (Sárközi Éva munkája Bartók Flóra és Bartók István gyűjtése alapján) motívumok vándorlásával és a novellák témavariánsaival foglalkozó fejezete ugyanis a kollektum kifejezetten hasznos és közérthető része. Bár címe mást ígér, a fejezet részben tradicionális irodalomtörténeti olvasónaplóként is felfogható. A *nyugatosok* és a technika fejlődésének kapcsolata, amelynek legismertebb példái *A vonat megáll*, a *Vasúti tolvaj* vagy az *Esti Kornél* egyes fejezetei, fontos párhuzamra találnak az *Ezüstbot* a vasúti fülkét a teatralitás terepeként használó, a sejtelmes, a „kísérteties” elemeit a tárgyak életre kelése szempontjából megvalósító szűzsjében.

A *Fogfájás* nászéjszakát kifordító konvenciója, az abban rejlő helyzetkomikum miatt válik izgalmassá. Az ifjú férjet egész éjjel fogfájás kínozza, a hajnali, reggeli első közös „út” a fogorvoshoz a valódi, a szexuális együttlétet helyettesítő, azon nemcsak ironikus módon túlmutató beavatás történetévé válik. A szituáció a klasszikus modernség számos szövege felé nyit utat (l. Babits Mihály: *Halálfiai*, 1927; Zsolt Béla: *Kínos ügy*, 1935. A fejezet a *Nyugat* társadalom- és mentalitástörténeti aspektusát, egész szociokulturális miliójét több ponton árnyaló, kiegészítő adatokkal szolgálhat a későbbiekre is.

Az iskola motívumának felbukkanása, a tanárok típusainak felvonultatása már a korai novelláktól észlelhető tendencia, amely újfent nemcsak a későbbi életmű, elsősorban a regények hasonló szituációinak előtanulmányaként lesz a korábbinál is erősebben olvasható. A spektrum ismét szélesebb, az e kötetben is közölt *Legenda* című történettől, a láthatatlan és visszhangtalanul élő kamasz meséjétől, akit öngyilkossága tesz jelentős, felejtethetetlen figurává, nemcsak a korai évekig tekinthetünk vissza. A szabadkai gimnáziumi időszakban egymás első szépirodalmi megszólalási kísérleteire is erősen ható Kosztolányi, Csáth, Munk Artúr és Havas Emil „zsengéiig” fókuszáló tekintet Radnóti Miklós *Diáköngyilkosságok margójára* című szövegére, Márai korai naplójegyzeteire és prózáira is vetülhet. A kritikai kiadások bennfentességét hangsúlyozó, hasznosságukat megkérdőjelező elképzelésekkel szemben, ez a „Kosztolányi kritikai” e kötetét olvasva érzékelhető, a látszólag lényegtelen „melléktermékek” értéke megemelkedik. A következtetések oktatásban (a közoktatásban) is használható értelmezési javaslatok felé vezetnek, ez mindkét új kiadvány olvasásának örömteli tapasztalata.